अस्वीकरण

नेपालीमा अनुवाद गरिएको मामिलाको निर्णय पक्षकारले आफ्नो भाषामा बुझ्नु को लागि मात्र हो। सबै व्यावहारिक र आधिकारिक उद्देश्यका लागि, फैसलाको अंग्रेजी संस्करण नै प्रामाणिक हुनेछ र कार्यान्वयनको उद्देश्यका लागि पनि अंग्रेजी भाषा मै जारी भएको फैसला मान्य हुनेछ।

मामता देवी र अन्य

वि.

रिलायन्स जनरल इन्सुरेन्स कम्पनी लिमिटेड र अन्य

(नागरिक अपील नं. ३९०४ को २०२३) मे १९, २०२३

[जे. के. महेश्वरी र अरविन्द कुमार, न्यायाधीशहरू]

कामदार क्षतिपूर्ति ऐन, १९२३ – दफा २० – अन्तर्गत जारी सूचना – "विवादित दाबी" – कहिले होइन – दोस्रो प्रतिवादीद्वारा ट्रक चालकको रूपमा रोजगार गरिएका मृतकले सडक दुर्घटनामा परी चोटपटक लागी मृत्यु भयो – अपीलकर्ता-उनकी पत्नी, छोरा र माता-पिताद्वारा क्षतिपूर्ति माग गरियो – उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तले रू. ४,३१,६७१/- र वार्षिक ६% ब्याज दिने गरी पुरस्कार गरे – अपीलकर्ताहरूद्वारा चुनौती दिइयो – उच्च अदालतले यो पुरस्कार अधिकार क्षेत्रको बाहिरको भएको ठहर गर्यो किनकि यो बीमाकर्ताद्वारा दायर लिखित बयानका कारण एक विवादित मामला थियो र दफा २०(१) र (२) अनुसार जारी सूचनाद्वारा प्रतिबन्ध लगाइएको थियो – निर्णय: नियोक्ताले अपीलकर्ताहरूद्वारा दायर दाबी याचिकामा गरिएका आरोपहरू स्पष्ट रूपमा स्वीकार गरेका थिए – कुनै विवाद थिएन – दोषी गाडीको बीमाकर्ता-पहिलो प्रतिवादीले लिखित बयान दायर गरेका थिए तर अपीलकर्ताहरू र उनका साक्षीहरूको प्रतिप्रश्न गरेनन् – तसर्थ, उनीहरूद्वारा दायर गरिएको क्षतिपूर्ति माग गर्ने दाबी "विवादित दाबी" को प्रकृतिको हुने छैन जसको कि उपयुक्त सरकारद्वारा दफा २० (१) र (२) अन्तर्गत जारी सूचनामा उल्लेख गरिएको छ, जहाँ खण्ड (क) अन्तर्गत श्रम अदालतका अध्यक्ष अधिकारीहरूलाई ऐन अन्तर्गत उठ्ने सबै विवादित मुद्दाहरूको निर्णय गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो।

- त्यसैले, उच्च अदालतले दाबी याचिका उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त समक्ष स्वीकार्य नभएको ठहर गर्नु गलत थियो र अपीलकर्ताहरूले आफ्नो गुनासो क्षेत्राधिकारीय श्रम अदालतमा पेश गर्नुपर्ने थियो - विवादित फैसला खारेज गरियो।

- अतिरिक्त, मृतकको पत्नीको चुनौती नगरिएको कथन कि उनको मासिक आम्दानी रू. ६,०००/- थियो, स्वीकार गरियो - अपीलकर्ताहरूलाई दुर्घटना मितिबाट एक महिनासम्म १२% वार्षिक ब्याज सहित रू. ६,६४,११०/- क्षतिपूर्ति पाउने हक्क छ, पहिलो प्रतिवादीद्वारा पहिले नै तिरिएको/जम्मा गरिएको रकम बाहेक।

- क्षतिपूर्ति - मान्यताहरू - कोराम-नन-जुडाइस।

नागरिक अपिलीय क्षेत्राधिकार: नागरिक अपील नं. ३९०४ को २०२३।

पटना उच्च न्यायालयको मिति ०१.१०.२०१८ को फैसला र आदेश MA नं. ७७७ को २०१४ मा।

हर्ष परशर, अपीलकर्ताहरूका वकील।

सक्षी मित्तल, विष्णु मेहरा, प्रतिवादीहरूका वकीलहरू।

अदालतको फैसला

अरविन्द कुमार, न्यायाधीश

अनुमति प्रदान गरिएको।

१. पटना उच्च न्यायालयद्वारा मिति ०१.१०.२०१८ मा मिसलेनियस अपील नं. ७७७ को २०१४ मा पारित फैसलाको सही र कानूनी प्रकृतिको चुनौती दिइएको छ, जसमार्फत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त-समेत उपमुख्य श्रम आयुक्तद्वारा मिति १०.१०.२०१४ मा सीवसी नं. २४ को २०११ मा भाग-रूपमा दाबी याचिका स्वीकार गर्दै प्रतिपक्षी नं. १ - रिलायन्स जनरल इन्स्योरेन्स कम्पनी लिमिटेड (यहाँ पहिलो प्रतिवादी) लाई रू. ४,३१,६७१/- क्षतिपूर्ति तिर्न आदेश गरेको थियो,

यसलाई खारेज गरिएको छ, कि यो एक विवादित मामला थियो र यो कोराम-नन-जुडाइस थियो।

२. हामीले अपीलकर्ताका वकील श्री अतिल इनाम र प्रतिवादी नं. १ का वकील श्री विष्णु मेहराको बहस सुने र मुद्दाका कागजातहरू हेरे।

३. अपीलकर्ता/दाबीकर्ता स्वर्गीय श्री वाकिल चौधरीकी पत्नी, छोरा र माता-पिता हुन्, जो दोस्रो प्रतिवादीद्वारा ट्रक चालकको रूपमा रोजगार गरिएका थिए र २१.०४.२०११ को रातिको १०:३० बजे सडक दुर्घटनामा परी चोटपटक लागेका थिए र दुर्घटनाका चोटपटकका कारण ज्यान गुमाएका थिए। त्यसैले, रोजगारको क्रममा मृत्यु हुँदा क्षतिपूर्ति माग गर्दै र उनको नियोक्ताबाट मासिक रू. ६,०००/- ज्याला कमाउने गरेको भन्ने अन्य तर्क गर्दै, दाबी याचिका उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त समक्ष दायर गरिएको थियो। सूचना जारी गरिएपछि, दोषी गाडीको बीमाकर्ता उपस्थित भएर लिखित बयान दायर गरे, तर त्यसपछि प्रतिवादीहरूद्वारा यो मामला अझ आगाडि बढाइएन। दाबीकर्ताहरूद्वारा पेश गरिएका सामग्री प्रमाणका आधारमा, उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तले दाबीको निर्णय गरी रू. ४,३१,६७१/- क्षतिपूर्ति पुरस्कार गरे र दुर्घटना मितिदेखि रकम जम्मा गर्दासम्म वार्षिक ६% ब्याज तिर्ने आदेश दिए। यो क्षतिपूर्ति पुरस्कार गर्न, न्यायाधिकरणले मृतकको आम्दानीलाई दैनिक रू. १५०/- मा मानेर मासिक रू. ३,९००/- मा गणना गरेको र त्यसको आधा रू. १,९५०/- लाई दाबीकर्ताहरूको आम्दानी क्षति मानेर, कामदार क्षतिपूर्ति ऐन, १९२३ (१९२३ को VIII) (संक्षेपमा 'व.सी. ऐन') अन्तर्गत निर्दिष्ट प्रासंगिक गुणक/कारक २२१.३७ को प्रयोग गरी कुल क्षतिपूर्ति निर्धारण गरेको थियो।

४. यो पुरस्कार दाबीकर्ताहरूद्वारा अत्यन्त कम भएको आधारमा चुनौती दिइएको थियो, जसले गर्दा एक खराब परिदृश्य निम्तो ल्याएको छ, अर्थात् पुरस्कार नै अधिकार क्षेत्र बाहिरको थियो,

अर्थात् उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तको अधिकार क्षेत्र नभएको आधारमा कि यो एक विवादित मामला थियो कि बीमाकर्ताले लिखित बयान दायर गरेका थिए र व.सी. ऐनको धारा २०(१) र (२) अन्तर्गत जारी सूचना अनुसार प्रतिबन्ध लगाइएको थियो।

५. ऐनको धारा २० को उपधारा (१) र (२) अन्तर्गत प्रदत्त अधिकारको बलमा, उपयुक्त सरकारले सूचना जारी गरेको थियो, जसमा खण्ड (क) अन्तर्गत श्रम अदालतका अध्यक्ष अधिकारीहरूलाई ऐन अन्तर्गत उठ्ने सबै विवादित मुद्दाहरूको निर्णय गर्ने जिम्मेवारी दिइएको थियो।

६. विवादित आदेशबाट देखिन्छ कि उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तको अधिकार क्षेत्र नभएको निष्कर्षमा पुग्नको लागि एकमात्र तर्क यो थियो कि यहाँका प्रतिवादी नं. १ र २ ले लिखित बयान दायर गरेका थिए, जो उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त समक्ष पनि प्रतिवादी नं. १ र २ नै थिए।

७. उपलब्ध रेकर्डले देखाउँछ कि उनीहरूद्वारा दाबी याचिकाको कुनै अरू विवाद गरिएको थिएन। अर्कोतर्फ, नियोक्ताले दाबीकर्ताहरूद्वारा दायर गरिएको दाबी याचिकामा गरिएका आरोपहरू स्पष्ट रूपमा स्वीकार गरेका थिए। अर्थात्, कुनै विवाद थिएन। दोषी गाडीको बीमाकर्ताले लिखित बयान दायर गरेको देखिए पनि दाबीकर्ताहरू र उनका साक्षीहरूको प्रतिप्रश्न गरेको देखिँदैन। तसर्थ, क्षतिपूर्ति माग गर्ने दाबी दाबीकर्ताहरूद्वारा दायर गरिएको "विवादित दाबी" को प्रकृतिको हुने छैन जसको कि व.सी. ऐनको धारा २० (१) र (२) अन्तर्गत उपयुक्त सरकारद्वारा जारी सूचनामा उल्लेख गरिएको थियो। यसै आधारमा भन्न आवश्यक छ कि उच्च अदालतले दाबी याचिका उपमुख्य श्रम

आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त समक्ष स्वीकार्य नभएको ठहर गरेर र दाबीकर्ताहरूले आफ्नो गुनासो क्षेत्राधिकारीय श्रम अदालतमा पेश गर्नुपर्ने ठहर गरेर गलत निष्कर्षमा पुगेको थियो।

८. सामान्य क्रममा, हामीले मूल मुद्दाको आधारमा अपील निर्णय गर्नको लागि मामलालाई उच्च अदालतमा फिर्ता पठाउने थियौं। तर, हामी त्यसो गर्दैनौं किनकि पहिलो दाबीकर्ता एक विधवा हुन्, दोस्रो दाबीकर्ता मृतकका छोरा हुन् र तेस्रो र चौथो दाबीकर्ता मृतकका माता-पिता हुन् र उनीहरू अझै उचित क्षतिपूर्ति पाउन प्रतीक्षा गरिरहेका छन्।

९. त्यसैले, हामीले दाबीकर्ताहरूलाई दिइने उचित क्षतिपूर्तिको मात्राको बारेमा पक्षहरूका वकीलहरूको बहस सुने।

१०. यस अवसरमा नै, यो उल्लेख गर्न उचित र उपयुक्त हुन्छ कि बीमाकर्ता, अर्थात् यहाँका पहिलो प्रतिवादी, उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तद्वारा पारित पुरस्कारको अनुरूप पुरस्कार रकम जम्मा गरेको छ, जसको कि उल्लेख यस अदालतमा वकीलद्वारा गरिएको थियो। बीमाकर्ताले पनि उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तद्वारा मिति १०.१०.२०१४ मा पारित पुरस्कारको विरुद्धमा कुनै आपत्ति जनाएन। अर्थात्, उसले आफ्नो दायित्व स्वीकार गरेको र पुरस्कार पूर्ण गरेको बताइएको छ। यस तथ्यात्मक स्थितिमा, हामीले अवश्य परीक्षण गर्नुपर्छ कि दाबीकर्ताहरूको पक्षमा पारित क्षतिपूर्ति कानूनी आदेश अनुरूप छ कि छैन।

११. ऐनको उद्देश्य जो सामाजिक न्याय प्रदान गर्ने लक्ष्य राख्छ, त्यसलाई ध्यानमा राख्दै हामी यो निष्कर्षमा पुगेका छौं कि उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्तले दाबीकर्ताहरूको

आम्दानी रू. ३,९००/- प्रति महिना हुनुपर्छ भन्ने वा न्यूनतम ज्याला रू. १५०/- प्रतिदिन हुनुपर्छ भन्ने निष्कर्षमा पुग्नु गलत थियो। नियोक्ताद्वारा दायर गरिएको लिखित बयानले यसको पूर्ण उत्तर दिन्छ, जहाँ नियोक्ताले स्पष्ट रूपमा स्वीकार गरेका छन् कि मृतक मासिक रू. ६,०००/- ज्याला लिँदै थिए। मृतक एक ट्रक चालक थिए र उनको मृत्यु हुँदा सन् २०११ मा उनका चार जना आश्रितहरू थिए। किनारा-किनारा पनि, उनकी पत्नीले शपथपत्रमा दिएको बयानमा उल्लेख गरेको आम्दानीलाई अत्यधिक वा सन् २०११ मा ट्रक चालकले कमाएको ज्यालासँग मिल्दो नभएको भनी व्याख्या गर्न सकिँदैन।

१२. यसरी, हामीले निश्चित निष्कर्षमा पुग्नुपर्ने छ कि मृतकको पत्नीको चुनौती नगरिएको बयान जसमा उनले उल्लेख गरेकी छिन् कि उनको पतिले मासिक रू. ६,०००/- कमाउँथे, त्यसलाई सत्य सत्य रूपमा स्वीकार गर्नुपर्छ। हामीसँग उनको बयानमा विश्वास नगर्ने कुनै कारण छैन।

१३. माथि उल्लेखित छलफलको आलोकमा, मृतकको आम्दानीलाई रू. ६,०००/- मानी क्षतिपूर्तिको गणना गरिनुपर्छ र त्यसको ५०% घटाएर दाबीकर्ताहरूको आम्दानी क्षतिलाई मासिक रू. ३,०००/- मानिनुपर्छ र जब कि मृतक दुर्घटनामा मारिएका बेला २२ वर्षका थिए, त्यसलाई ध्यानमा राख्दै उचित गुणक २२१.३७ को प्रयोग गरिनुपर्छ। यसरी, दाबीकर्ताहरूले पाउने क्षतिपूर्ति रू. ३,००० X २२१.३७ अर्थात् रू. ६,६४,११०/- (रूपैयाँ छ लाख साठी चार हजार एक सय दश मात्र) हुनेछ।

१४. ब्याज भुक्तानीको सम्बन्धमा ऐनको आदेश स्पष्ट र अस्पष्ट छैन, अर्थात् दाबीकर्ताहरूले दुर्घटना मितिबाट एक महिना पछि वार्षिक १२% ब्याज पाउने हकदार हुनेछन्। यसरी, दाबीकर्ताहरूले पहिलो प्रतिवादी-बीमाकर्ताद्वारा भुक्तान गरिएको वा जम्मा

गरिएको रकम बाहेक यसरी ब्याज पाउने हकदार हुनेछन्।

१५. माथि उल्लेखित कारणहरूले, हामी यो अपील आंशिक रूपमा स्वीकार गर्छौं र पटना उच्च न्यायालयद्वारा मिति ०१.१०.२०१८ मा मिसलेनियस आवेदन नं. ७७७ को २०१४ मा पारित विवादित फैसला खारेज गर्छौं र दुर्घटना मितिबाट एक महिना पछि वार्षिक १२% ब्याज सहित रू. ६,६४,११०/- (रूपैयाँ छ लाख साठी चार हजार एक सय दश मात्र) को क्षतिपूर्ति पुरस्कार गर्छौं, पहिलो प्रतिवादी-बीमाकर्ताद्वारा पहिले नै भुक्तान गरिएको वा जम्मा गरिएको रकम बाहेक।

१६. शेष रकम पहिलो प्रतिवादी-बीमाकर्ताले शीघ्र नै सीवसी केस नं. २४ को २०११ मा मगध प्रभाग, गया को उपमुख्य श्रम आयुक्त-समेत कामदार क्षतिपूर्ति आयुक्त समक्ष जम्मा गर्नुपर्नेछ, र कुनैपनि अवस्थामा, यस आदेशको प्रतिलिपि प्राप्त गरेको छ महिनाभित्र।

१७. लागत सहज बनाइयो।

दिव्या पाण्डे अपील आंशिक रूपमा स्वीकृत।
(रूपांशी विरंग, एलसीआरए द्वारा सहायता)